LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

N U T A R I M A S
DĖL BALSAVIMO INTERNETU RINKIMUOSE IR REFERENDUMUOSE KONCEPCIJOS PATVIRTINIMO

2006 m. lapkričio 16 d. Nr. X-912
Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas, susipažinęs su Vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. birželio 27 d. sprendimu Nr. 38 „Dėl balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepcijos“, n u t a r i a:

1 straipsnis.

Pritarti Vyriausiosios rinkimų komisijos parengtai balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepcijai (pridedama).

2 straipsnis.

Prašyti Lietuvos Respublikos Vyriausybę suteikti Vyriausiajai rinkimų komisijai techninę ir organizacinę paramą įgyvendinant balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepciją.

SEIMO PIRMININKAS VIKTORAS MUNTIANAS

_____

PATVIRTINTA

Lietuvos Respublikos Seimo
2006 m. lapkričio 16 d.
nutarimu Nr. X-912

BALSAVIMO INTERNETU RINKIMUOSE IR REFERENDUMUOSE KONCEPCIJA

PREAMBULĖ

Informacinės technologijos tampa kasdiene ir neatsiejama mūsų gyvenimo dalimi. Be to, Lietuva, įstojusi į Europos Sąjungą, turi laikytis prisiimtų įsipareigojimų, taip pat ir e. valdžios bei e. vyriausybės kūrimo aspektais.

Komunikacija elektroninėmis ryšio priemonėmis nėra nauja modernaus pasaulio praktikoje, tačiau elektroninio ryšio kanalus ir priemones naudoti rinkimuose dar tik pradedama. 2005 m. Estijos Respublikoje pirmą kartą Europos Sąjungoje išbandytas balsavimas internetu, jo privalumais galėjo įsitikinti daugiau kaip 9 tūkst. rinkėjų.

Europos Tarybos Ministrų Komitetas 2004 m. rugsėjo 30 d. 898-ojo deleguotųjų ministrų susitikimo metu patvirtino valstybių narių Ministrų Komiteto Rekomendaciją (2004)11 dėl teisinių, organizacinių ir techninių normų, taikomų balsavimui rinkimuose elektroniniu būdu.

Šioje koncepcijoje pateikiami pagrindiniai elektroninio balsavimo principai, aprašomas principinis tokio balsavimo mechanizmas, nurodomi sistemos privalumai ir trūkumai.

Koncepcija parengta vykdant Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. balandžio 25 d. nutarimą Nr. X-583 „Dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos 2005 metų veiklos ataskaitos“.

Koncepciją rengė Vyriausiosios rinkimų komisijos (VRK) pirmininkas Zenonas Vaigauskas, Vyriausiosios rinkimų komisijos nariai Jonas Udris ir Pranas Žukauskas.

Koncepcijai buvo pritarta Vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. birželio 27 d. posėdyje sprendimu Nr. 38.

I. BENDROSIOS NUOSTATOS. TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

1. Koncepcijos tikslas – apibrėžti balsavimą internetu, numatyti balsavimo internetu galimybę Lietuvos Respublikoje vykdomuose rinkimuose bei referendumuose, nurodyti balsavimo internetu privalumus ir problemas, galinčias atsirasti vykdant tokį balsavimą.

2. Balsavimo internetu tikslai ir uždaviniai:

2.1. palengvinti dalyvavimą rinkimuose suteikiant platesnes galimybes atiduoti balsą kitoje nei balsavimo apylinkė vietoje;

2.2. siūlant naujas balsavimo formas skatinti rinkėjus dalyvauti rinkimuose;

2.3. pritaikyti rinkimus prie naujų telekomunikacijos technologijų;

2.4. palengvinti ir padaryti veiksmingesnį balsų skaičiavimą ir rinkimų ar referendumo rezultatų nustatymą.

3. Pagrindinės šioje koncepcijoje vartojamos sąvokos:

3.1. **Balsavimas nekontroliuojamoje aplinkoje –** balsavimas nedalyvaujant rinkimų komisijoms, pavyzdžiui, paštu, užsienyje arba internetu.

3.2. **Elektroninis balsavimas (e. balsavimas) –** balsavimas taikant šiuolaikines informacines technologijas. Skiriamas e. balsavimas rinkimų apylinkėje naudojant įrenginius su jautriais prisilietimui ekranais, standartinius kompiuterius. Rezultatai skelbiami (spausdinami) pasibaigus balsavimui, jie gali būti automatiškai perduodami telefono linijomis, gali būti spausdinami kiekvieno balsavimo duomenys. Atspausdintus ar kitaip išsaugotus kiekvieno balsavimo duomenis galima perskaičiuoti ir taip kontroliuoti balsavimo procedūrų teisingumą. Nuotolinis e. balsavimas – kai balsuojama internetu, mobiliuoju telefonu (tik bandomieji balsavimai) ir kioske, į kurį patenkama asmens tapatybę nustačius įgaliotam rinkimų komisijos pareigūnui ar konsuliniam darbuotojui.

3.3. **Balsavimas internetu (i. balsavimas) –** nuotolinio e. balsavimo būdas, kai rinkėjas gali išreikšti savo valią rinkimuose ar referendume naudodamasis interneto ryšiu savo namuose, darbo vietoje ar kitoje vietoje, kurioje yra interneto prieiga.

3.4. **Viešasis raktas –** skaitmenų ir simbolių kodas, naudojamas rinkėjų balsams, saugomiems elektroninėje balsadėžėje, užšifruoti. Prieš pradedant balsavimą internetu, sukuriamas viešasis raktas. Jis suskaidomas į keletą dalių, šios po vieną išdalijamos keliems asmenims (pavyzdžiui, keliems rinkimų komisijos nariams). Pasibaigus rinkimams ir pradedant skaičiuoti elektroninėje balsadėžėje esančius balsus, viešojo rakto dalys nustatyta tvarka sukeliamos į dešifravimo įrenginį, balsai iššifruojami ir suskaičiuojami.

3.5. **Elektroninė balsadėžė (e. balsadėžė) –** techniškai ir fiziškai apsaugota elektroninių duomenų saugykla, kurioje iki rinkimų pabaigos koduota forma saugomi i. balsavimo metu atiduoti rinkėjų balsai.

II. BALSAVIMO INTERNETU PRINCIPAI

4. Balsuojant internetu privaloma laikytis Konstitucijoje nustatytų rinkimų principų: visuotinė, lygi, tiesioginė rinkimų teisė ir slaptas balsavimas.

5. Balsavimas internetu turi atitikti visus tradiciniam balsavimui keliamus reikalavimus ir principus. Balsavimas internetu turi būti taip pat saugus kaip ir balsavimas rinkimų apylinkėje (balsavimas vyksta rinkimų dieną, specialiai tam skirtoje patalpoje, asmens tapatybę nustato, biuletenius išduoda, balsus suskaičiuoja ir visą balsavimo procesą kontroliuoja apylinkės rinkimų komisija, balsavimas stebimas rinkimų stebėtojų) ar balsavimas paštu (išankstinis balsavimas, asmens tapatybę nustato, biuletenius išduoda, užklijuotus vokus su rinkėjo slapta pažymėtais biuleteniais priima rinkimų komisijos įgaliotas pašto darbuotojas, balsus rinkimų dieną suskaičiuoja apylinkės rinkimų komisija, rinkimų komisijos ir rinkimų stebėtojai prižiūri, kad balsavimas paštu būtų vykdomas laikantis nustatytų reikalavimų).

6. Realizuojant rinkimų principus, turi būti užtikrinti šie balsavimo internetu reikalavimai:

6.1. ***Visuotinė rinkimų teisė*** – naudojimasis balsavimo sistema turi būti visiems prieinamas, suprantamas ir nesudėtingas; sistema turi būti patogi neįgaliems asmenims; internetinis balsavimas yra pasirenkamoji balsavimo priemonė, neapribojanti galimybės balsuoti tradiciniais būdais – rinkimų apylinkėje ar paštu.

6.2. ***Lygi rinkimų teisė*** – rinkėjas, laisvas ir nevaržomas, pasirenka balsavimo būdą; nepaisant to, kuriuo būdu rinkėjas balsuos, bus įskaitomas tik vienas to paties rinkėjo balsas; neatsižvelgiant į balsavimo būdą rinkėjo balsas bus skaičiuojamas kaip lygiavertis balsas, turintis tokią pat vertę kaip ir bet kuris kitas bet kurio kito rinkėjo balsas.

6.3. ***Tiesioginiai ir laisvi rinkimai*** – rinkėjai balsuoja už kandidatus ar kandidatų sąrašus be tarpininkų. Elektroninis balsavimas turi garantuoti laisvą rinkėjo nuomonės suformavimą ir pareiškimą, neleistina skubinti rinkėją balsuoti ar balsuoti neapgalvotai, rinkėjas turi teisę bet kuriuo balsavimo procedūros momentu pakeisti savo apsisprendimą iki jo balso įregistravimo elektroninėje balsadėžėje, i. balsavimo sistema turi aiškiai nurodyti rinkėjui, kad balsas buvo sėkmingai įskaitytas ir šio balso neįmanoma pakeisti.

6.4. ***Slaptas balsavimas*** – i. balsavimas turi būti organizuojamas taip, kad balso konfidencialumas būtų išlaikytas bet kurioje procedūros stadijoje nuo pat rinkėjo tapatybės nustatymo momento. Elektroninio balsavimo sistema turi garantuoti, kad į e. balsadėžę padėti balsai ir balsų skaičiavimas yra ir bus anonimiški, taip pat kad bus neįmanoma nustatyti ryšio tarp balso ir jį atidavusio asmens; elektroninio balsavimo sistema turi būti organizuota taip, kad balsų skaičius e. balsadėžėje neleistų nustatyti ryšio tarp balso ir konkretaus rinkėjo (jeigu rinkimų apylinkėje balsuos vienas rinkėjas, jo balsas neturėtų būti skelbiamas rinkimų apylinkėje, o tik kartu su kitų rinkėjų balsais rinkimų apygardoje), techninė ir programinė balsavimo įranga turi būti patikimai apsaugota nuo neleistinų veiksmų ir poveikio. Taip pat tikslinga nustatyti galimybę rinkėjui papildomai pareikšti valią rinkimų apylinkėje balsavimo dieną, toks valios pareiškimas būtų įskaitytas kaip rinkėjo balsas, o to rinkėjo e. balsavimo rezultatas neskaičiuojamas.

6.5. ***Skaidrus rinkimų mechanizmas*** – informacija apie i. balsavimo sistemos funkcionavimą turi būti išplatinta viešai, įvertinta nepriklausomų specialistų ir ekspertų. Rinkėjams turi būti suteikta galimybė priprasti ir išbandyti naują i. balsavimo sistemą prieš įregistruojant balsą. Visiems stebėtojams turi būti suteikta galimybė įstatymo nustatyta tvarka dalyvauti i. balsavime, taip pat rezultatų nustatymo metu, jį stebėti ir komentuoti; i. balsavimas turi būti tiek skaidrus, kad nekiltų abejonių, kurių negalima logiškai paaiškinti.

III. RINKĖJŲ IDENTIFIKAVIMAS

7. Nustatyti rinkėjų tapatybę Lietuvoje sudėtinga, nes nėra bendros ir visiems prieinamos tapatybės nustatymo infrastruktūros. Tokios tapatybės nustatymo priemonės kaip USB atminties raktai, pirštų atspaudų skaitytuvai ir kt. yra kol kas pernelyg brangios ir neprieinamos didelei rinkėjų grupei.

8. Elektroninio parašo naudojimas, nors šiuo metu ir nėra paplitęs, vertinamas kaip vienas iš galimų rinkėjų tapatybės nustatymo būdų. Be to, stambios mobiliojo ryšio bendrovės ketina artimiausiu metu pasiūlyti galimybę naudoti elektroninį parašą mobiliuoju telefonu. Rinkėjų tapatybės nustatymas pasitelkiant elektroninio parašo technologijas yra patikimas ir saugus būdas, tačiau dėl nedidelės šių technologijų skvarbos jis negali būti vienintelis.

9. Pradinėje i. balsavimo diegimo stadijoje tapatybei nustatyti tikslingiausia pasirinkti Lietuvoje veikiančią gerai išvystytą, pakankamai saugią ir patikimą elektroninės bankininkystės sistemą. Lietuvoje elektronine bankininkyste aktyviai naudojasi apie 600 000 piliečių. Be to, rinkėjų tapatybės nustatymas per elektroninės bankininkystės sistemas nereikalauja didelių investicijų įrangai, jokių papildomų išlaidų vartotojui (įsigyti kortelių skaitytuvo ar pan.). Papildomo pasitikėjimo bankų identifikavimo sistemomis suteikia ir Valstybinės mokesčių inspekcijos bei komercinių bankų organizuota ir sparčiai populiarėjanti elektroninio pajamų deklaravimo sistema.

10. Asmuo, sudarydamas su banku banko sąskaitos sutartį, patvirtina banko darbuotojui savo tapatybę, pateikdamas asmens dokumentą ir savo parašo pavyzdį. Tikimybė, kad sąskaita bus atidaryta kito asmens vardu, nedidelė. Be to, asmuo nebūtų suinteresuotas kam nors atskleisti savo pinigų sąskaitos prieigos kodus.

11. Bankas, atpažinęs ir prijungęs prie sistemos savo vartotoją, perduoda vartotojo duomenis ir vartotojo sąsają į VRK serverį patvirtindamas (pasirašydamas), kad tai tikrai tas asmuo, kuris sudarė elektroninės bankininkystės sutartį. Banko perduodami duomenys: asmens kodas, vardas, pavardė.

12. Problemų užtikrinant patikimą rinkėjo tapatybės nustatymą gali kelti banko darbuotojų nesąžiningumas. Bankas, žinodamas ar spėdamas, kad konkretus rinkėjas nebalsuoja apskritai ar yra išvykęs į užsienį, gali jungtis prie VRK serverio apsimesdamas rinkėju. Dėl to, sudarant atitinkamas sutartis su bankais, būtina nustatyti aiškius reikalavimus, kuriuos turi atitikti tiek banko techninė įranga, tiek banko personalas. *(Personalo, tvarkančio i. balsavimą, patikimumas turi būti ne mažesnis nei tų asmenų, kuriems Valstybės saugumo departamentas suteikia teisę dirbti su slapta informacija.)*

IV. BALSAVIMO INTERNETU PRINCIPINĖ SCHEMA

13. Rinkėjas vienu iš galimų kanalų arba tiesiogiai prisijungia prie VRK balsavimo tinklalapio arba prie savo banko elektroninio aptarnavimo sistemos.

14. Jei rinkėjas naudoja banko identifikavimo sistemą, atsivertęs savo banko sąskaitos tvarkymo tinklalapį (naudodamas banko kodų generatorių ar slaptažodžių kortelę), jis pasirenka nuorodą „Balsavimas internetu“ ar pan. ir yra perkeliamas į VRK serverį. Kartu bankas perduoda VRK serveriui banko pasirašytą informaciją apie prisijungusį rinkėją, o pats atsijungia nuo ryšio grandinės, palikdamas tiesioginį ryšį „rinkėjas – VRK“.

15. VRK serveris, gavęs informaciją iš banko apie prisijungusį rinkėją, patikrina, ar toks rinkėjas yra rinkimų sąrašuose, ir priskiria rinkėją atitinkamai rinkimų apygardai. Po patikrinimo

VRK sistema rinkėjo „paklausia“, ar tai tikrai tas rinkėjas, kuris prisistato.

16. Rinkėjui ekrane pateikiamas i. biuletenis, jame rinkėjas pažymi savo pasirinkimą (pasirinkimus) ir jį patvirtina. Informacija ekrane turi būti aiški, suprantama ir kiek įmanoma panaši į rinkėjams įprastą balsavimo apylinkėje ar paštu biuletenį.

17. Rinkėjo balsas saugiu ryšio kanalu perduodamas į VRK serverį, čia nedelsiant užkoduojamas ir patenka į elektroninę balsadėžę. Rinkėjų sąraše pažymima, kad rinkėjas balsavo, o užkoduotas balsas su rinkėjo tapatybės nustatymo duomenimis patenka į e. balsadėžę ir ten saugomas iki tradicinio balsavimo pabaigos.

18. Pasibaigus i. balsavimo laikui, e. balsadėžė „uždaroma“, t. y. atjungiama nuo išorinio ryšio kanalų, o pagal internetu balsavusių asmenų sąrašą pažymimi rinkėjai rinkėjų sąrašuose, numatytuose skirstyti apygardoms ir apylinkėms.

19. Rinkėjui atvykus į rinkimų apylinkę rinkimų dieną ir balsavus tradiciniu būdu, rinkėjų sąrašuose (kuriuose apylinkės komisijos narys mato, kad rinkėjas balsavo internetu) pažymima, kad rinkėjas atvyko į apylinkę, ir apie tai pranešama rinkimų apygardai. Rinkimų apygarda savo ruožtu informuoja VRK serverį, o šis anuliuoja rinkėjo i. balsą.

20. Pasibaigus rinkimų dienai, biuleteniai ir paštu gauti vokai skaičiuojami įprasta tvarka, o VRK serveryje (e. balsadėžėje) esantys balsai atskiriami nuo rinkėjo tapatybės duomenų (išardomi bet kokie ryšiai), išrūšiuojami pagal apygardas ir iššifruojami, VRK surašomas i. balsavimo protokolas. E. balsadėžės balsai iššifruojami naudojant sudėtingą fragmentuotą viešąjį raktą, kurio skirtingus fragmentus turi paskirti Vyriausiosios rinkimų komisijos nariai. Tik surinkus visą viešąjį raktą galima iššifruoti e. balsadėžę. Gavus apygardų rinkimų rezultatus, i. balsai pridedami prie atitinkamos apygardos ir skelbiami galutiniai (suminiai) rezultatai.

V. RINKIMŲ REZULTATŲ VERTINIMAS. BALSAVIMO INTERNETU NEGALIOJIMAS

21. Balsavimas internetu – iššūkis rinkimų technologijoms, be to, jis gali susilaukti didelės skeptikų reakcijos, todėl visas i. balsavimo procesas turi būti saugus ir skaidrus, kad būtų galima bet kuriame etape įsitikinti i. balsavimo proceso skaidrumu ir tikrumu.

22. Techninę i. balsavimo pusę turi sukurti ir visapusiškai įvertinti kompetentingi technikos specialistai. I. balsavimo sistema turi būti apsaugota nuo visų žinomų ir įmanomų įsilaužimo, klastojimo būdų ar kitokio kompromitavimo.

23. I. balsavimas gali būti teismo pripažintas negaliojančiu, jei bus sukompromituotas bent vienas iš i. balsavimo principų: slaptumas, skaidrumas, lygi rinkimų teisė ir kt. Teismas, priimdamas sprendimą pripažinti i. balsavimą negaliojančiu, turi remtis kompetentingų specialistų arba ekspertų išvada apie galimus i. balsavimo kompromitavimo atvejus.

VI. BALSAVIMO INTERNETU KAINA

24. Remiantis Estijos patirtimi, manoma, kad bendra balsavimo internetu organizavimo kaina turėtų siekti 2 mln. litų. Ši suma reikalinga pirminiam sistemos įdiegimui ir pirmiesiems rinkimams, vėlesniems rinkimams ar referendumams sistemos eksploatavimo kaina ženkliai mažės.

25. Duomenų šifravimo įrenginys ir elektroninė balsadėžė kainuoja apie 100 tūkst. litų, programinė įranga – apie 500 tūkst. litų.

26. Dar apie 1 500 tūkst. litų numatoma skirti sistemos priežiūrai, auditui bei visuomenės švietimui.

VII. REIKALAVIMAI TEISINEI BAZEI

27. Siekiant įteisinti i. balsavimą, būtina atitinkamai keisti Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą, Seimo rinkimų įstatymą, Prezidento rinkimų įstatymą, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymą, Referendumo įstatymą juose įteisinant i. balsavimą kaip alternatyvų balsavimo būdą.

28. Techninius i. balsavimo klausimus, tarp jų ir rinkėjų tapatybės, balso tikrumo nustatymo

bei saugumo dėl jų kitimo dinamikos ir reguliavimo detalumo tikslinga palikti reguliuoti Vyriausiajai rinkimų komisijai.

29. Būtina padaryti atitinkamas Baudžiamojo kodekso ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso pataisas, įtvirtinant bankų, kitų juridinių bei fizinių asmenų atsakomybę už i. balsavimo kompromitavimą: balsų pirkimą, slaptumo ir saugumo pažeidimą, balsavimą už kitus rinkėjus ir pan.

_____